

บทความวิจัย (Research Article)

ฟ้อนในขบวนแห่ครัวทาน

Northern Thai Dance in The Krua Than Parade

วุฒิพงษ์ คำออน /Wuttipong Kham-on

นักศึกษาระดับปริญญาตรี ศิลปมหาบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
Wuttipong9492@gmail.com

สุรัตน์ จงดา / Surat Jongda

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร. สาขานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
surat_jongda@hotmail.com

สุขสันติ แวงวรรณ / Suksanti Waengwan

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขานาฏศิลป์ไทย
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
kruoor.w@gmail.com

Received: September 20, 2023 Revised: May 6, 2024 Accepted: August 3, 2024 Published: April 30, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ฟ้อนในขบวนแห่ครัวทาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนในขบวนแห่ครัวทานของประเพณีปอยหลวง ตลอดจนรูปแบบขั้นตอนกระบวนการถ่ายทอดทำ ฟ้อนในขบวนแห่ครัวทาน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจงจากผู้ให้ข้อมูล 2 คน ประกอบด้วย 1) คณะแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ และ 2) คณะแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการ วิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ฟ้อนที่ปรากฏในขบวนแห่ครัวทานของประเพณีปอยหลวง มี 3 ประเภท คือ 1) ฟ้อน เล็บ 2) ฟ้อนแห่ครัวทาน 3) ฟ้อนเมือง ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ที่เลือกประเภทใดประเภทหนึ่งประกอบ ในขบวนแห่ครัวทาน มักจะแสดงเพื่อสมโภชงานเฉลิมฉลอง มีช่างฟ้อนหัววัด และช่างฟ้อนรับ ครัวทานที่แห่ ขบวนมาเพื่อร่วมเฉลิมฉลอง โดยผู้วิจัยได้ศึกษา จำนวน 2 เขตพื้นที่ประกอบด้วย ฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย ตาม รูปแบบของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ท่านได้รับการถ่ายทอดจากพ่อครูโม ใจสม และพ่อครูกฤษ สุภาวสิทธิ์ มี กระบวนท่ารำ จำนวน 16 ท่า และท่าเชื่อม อีก 1 ท่า ใช้วงปาดก้อง (ปี่พาทย์ล้านนา) บทเพลงแห่เมือง หรือเชียง แสนหลวง ประกอบการฟ้อน และฟ้อนกลองอืด จังหวัดแพร่ ตามรูปแบบของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ คือ

ฟ้อนเมือง ฟ้อนเล็บ หรือฟ้อนแห่ครัวทาน จังหวัดแพร่จะเรียกฟ้อนกลองอี๊ด ตามวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง โดยได้รับการถ่ายทอดทำรำจาก แม่ครูประมวล ฤทธิสินธุ์ มีกระบวนการทำฟ้อนทั้งหมด 10 แม่ท่า 15 กระบวนฟ้อน

คำสำคัญ: ฟ้อนในขบวนแห่ครัวทาน, ปอยหลวง, ฟ้อนเล็บ, ฟ้อนเมือง, ฟ้อนกลองอี๊ด

Abstract

The objectives of the article include 1) studying the history of dance elements of the Fon Khrua Than on the Poi Luang tradition from the north of Thailand and the transmission of the dance. Research data were collected from two dance troupes: 1) Mae Khru Bua Riao troupe and 2) Mae Khru Kritsana Kanchanasurakit. The data was analysed using content analysis methods and presented as descriptive research.

The result has shown that there were three types of the Fon in the Poi Luang tradition as follows: 1) Fon Lep, 2) Fon Hae Khru Than, and 3) Fon Muang performing based on depending on the regional contexts. The khrua was then performed to make merit based on Buddhist belief; there were the following Fon: *Chang Fon Hua Wat*, *Chang Fon Rap*. The area study contained two different parts, including *Fon Lep Chiang Rai* by Mae Khru Bua Riao derived from Pho Khru Som and Pho Khru Kui Suphawasit, which have 16 dance figures connecting one dance figure; the dance is accompanied by *pat kong* (northern style music ensemble) playing *Hae Muang* or *Chiang San Luang*. On the other hand, the *Fon Klong Uet* in Pare province by Mae Khru Kritsana Kanchanasura; there are the following Fon: *Fon Lep* or *Fon Hae Khrua Than* derived from Mae Khru Pramuan Ritthisin that contain 10 standardised dance figures and 15 dance moves.

Keywords: Northern Thai Dance in the khrua than parade, *poi luang*, *fon muang*, *fon lep*, *fon klong uet*

บทนำ

ปอยหลวง งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน มีโรงเรียน หอประชุม เป็นต้น ประชาชนในล้านนาไทยนิยมทำการฉลองครั้งใหญ่หลังจากก่อสร้างสำเร็จแล้ว ทำเป็นการใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวง อุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกอุทิศกุศลไว้ภายนอก หากอุทิศให้แก่คนที่ตายเรียกว่า อุทิศกุศลไปหา (มณี พยอมยงค์, 2548) มักจะจัดงานเฉลิมฉลองหรือการสมโภช มีการแสดงที่หลากหลาย แต่ที่มักนิยมกันมากในพื้นที่วัฒนธรรมล้านนา คือ ฟ้อนแห่ครัวทาน

ฟ้อนแห่ครัวทานเป็นที่นิยมฝึกหัดสืบทอดกันมา หลังจากเสร็จภารกิจประจำวันเพื่อฝึกซ้อมให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน หรือหัววัดของตน โดยถือเป็นประเพณีว่า หญิงสาวพึงฝึกหัดไว้ทุกคน ฉะนั้นเมื่อเด็กหญิงอายุได้ 14 - 16 ปี มารดาจะนำบุตรของตนไปยังวัดที่ตนทำบุญเพื่อฝึกหัดการฟ้อน เวลาคืนเดือนหงายจะได้ยินเสียงกลองทั่วบริเวณวัด หญิงสาวจะหัดฟ้อนและอยู่ในสายตาผู้ใหญ่ทั้งสิ้น มีการคัดเลือกให้เป็น ช่างฟ้อนประจำวัด (ธีรยุทธ ยวงศรี, 2540) สำหรับฟ้อนในเวลาที่มีงานปอยหลวง กระบวนแห่ครัวทานเข้าวัดในแต่ละครั้ง มีช่างฟ้อนอยู่ 2 กลุ่ม คือ

1. ช่างฟ้อนหัววัด หรือช่างฟ้อนหัวบ้าน เป็นคณะช่างฟ้อนของวัดต่าง ๆ หรือหมู่บ้านที่มาร่วมงาน จะมากันที่วัด ก็หมู่บ้านก็ได้ เมื่อนำขบวนปัจจัยไทยทานมา ก็มักจะมีช่างฟ้อนนำขบวนมาด้วยแทบทุกขบวน

2. ช่างฟ้อนของวัดเจ้าภาพงานปอยหลวง ช่างฟ้อนกลุ่มนี้ไม่ต้องเดินแห่ แต่มีหน้าที่รออยู่ที่วัด เมื่อขบวนแห่ครวทานของคณะอื่นเข้าเขตวัดมา ก็จะตั้งขบวนฟ้อนรับครวทานนั้นหมายความถึงการรับรู้กัน และเป็นการแสดงความร่วมแรงร่วมใจกันทำบุญอย่างเต็มเปี่ยม (สายสวรรค์ ขยันยิ่ง, 2543) ซึ่งในพื้นที่ ทางวัฒนธรรมของทางภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดเชียงราย ที่นิยมการสมโภช หรือเฉลิมฉลอง การฟ้อนแห่ครวทาน หรือฟ้อนเล็บ มีผู้เชี่ยวชาญที่มีลักษณะการฟ้อนที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ เฉพาะตัว คือ แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ ที่นิยมการฟ้อนอย่างแพร่หลายในจังหวัดเชียงราย และจังหวัด ไกล่เคียง

แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ช่างฟ้อน) ประจำปี พ.ศ. 2559 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานกว่า 50 ปี ในการทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจในการอนุรักษ์และสืบสาน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนา ให้ความสำคัญในการศึกษาวิจัยและการอนุรักษ์ลีลาการฟ้อนแบบดั้งเดิม นอกจากนี้แม่ครูบัวเรียวยังทำหน้าที่สอน ประกอบพิธีไหว้ครู และสาธิตการฟ้อนพื้นเมืองต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มสตรี และเยาวชนในจังหวัดเชียงรายและจังหวัดใกล้เคียงอยู่เสมอ พร้อมทั้งทำหน้าที่วิทยากรถ่ายทอดความรู้ ในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง แม่ครูบัวเรียวจะฟ้อนสาวไหมทุกครั้งที่มีงานสำคัญ ๆ ของจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียง จนได้รับการยกย่องว่า เป็น “แม่ครู ของชาวล้านนา” ปัจจุบันมีลูกศิษย์นับร้อยรุ่น จำนวน หลายพันคนซึ่งกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ฟ้อนเล็บพื้นเมืองจังหวัดเชียงราย มีลักษณะที่โดดเด่น คือจะฟ้อนเป็นลักษณะแบบวงกลม หรือแบบ เลข 8 จำนวน 2 วง การก้าวเท้า จำนวน 10 จังหวะ โดยต้นกำเนิดของฟ้อนเล็บเชียงรายมาจากคณะ ช่างฟ้อน ศรีทรายมูล จังหวัดเชียงราย นำโดยพ่อครูโม ใจสม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2495 ซึ่งเป็นคนเชื้อชาติมอญ มีรกราก มาจากอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ ณ จังหวัดเชียงใหม่ และจากนั้นย้ายมา ที่จังหวัดเชียงราย ในเวลาต่อมา โดยพ่อครูโม ใจสม ย้ายมาอยู่ที่วัดศรีทรายมูลได้ช่วยฟื้นฟูดนตรีพื้นเมืองให้กับ วัดและชาวเชียงราย และฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงรายในช่วงป่าดงดิบ ประกอบการแสดง ใช้บทเพลงเฉพาะเรียกว่า เพลงแห่เมือง (รัตนะ ตาแปง, 2555) นอกจากจังหวัดเชียงรายที่มีการฟ้อนแห่ครวทาน หรือฟ้อนเล็บเชียงราย ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแล้ว ยังมีพื้นที่ในเขตวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ ที่มีการฟ้อนรูปแบบเดียวกัน แต่เรียกตาม ชื่อตามวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง คือการฟ้อนกลองอืด โดยมีผู้เชี่ยวชาญที่โดดเด่น และเป็นต้นแบบ ของการฟ้อนกลองอืด จังหวัดแพร่ในประเพณีแห่ครวทาน คือแม่ครูบัวตอง หรือแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ

แม่ครูบัวตอง หรือแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์พื้นบ้านล้านนา ข้าราชการ บำนาญ โรงเรียนนารีรัตน์ จังหวัดแพร่ ผู้เชี่ยวชาญและมีบทบาทในด้านนาฏศิลป์ล้านนาจังหวัดแพร่ โดยเฉพาะ ฟ้อนกลองอืด ทั้งยังเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดการฟ้อนกลองอืดมาโดยตรงคือ จากแม่ครูประมวณ ฤทธิศิลป์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 ช่างฟ้อนในคุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ ครูผู้สืบสาน และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ล้านนา ที่เป็นยอมรับ มีผลงานมากมาย โดยฟ้อนกลองอืดเมืองแพร่ คือการฟ้อนเมือง ฟ้อนเล็บ นิยมแสดงเรียก

กันว่า ฟ็อนแห่งครีวทาน แต่ทางจังหวัดแพร่ นั้น จะเรียกฟ็อนชนิดนี้ว่า ฟ็อนกลองอืด ทำทางจำนวน 15 ท่า และเพลงประกอบ ก็จะเป็นเอกลักษณ์ ไม่มีการสวมเล็บ มีการย่ำเท้า 5 จังหวะ ที่โดดเด่นเฉพาะตัว แตกต่างกับ ฟ็อนเล็บเสียงใหม่ โดยมีรูปแบบการถ่ายทอดกันอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีแรงจูงใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาองค์ประกอบต่าง ๆ โครงสร้าง และอัตลักษณ์กระบวนการทำรำที่เกี่ยวข้องกับการฟ็อนเล็บพื้นเมือง ตลอดจนรูปแบบขั้นตอนกระบวนการถ่ายทอดท่าฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน จากผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดงพื้นบ้านภาคเหนือ (ฟ็อนเล็บ) จำนวน 2 จังหวัด ในภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในด้านองค์ความรู้ รูปแบบการแสดง รวมทั้งดนตรีประกอบ โดยการรวบรวมเรียบเรียงเป็นเอกสารหลักฐานทางวิชาการ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ให้กับนักศึกษาและบุคคลที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป อีกทั้งยังได้เรียนรู้เอกลักษณ์วัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างถูกต้อง จากการวิจัยในครั้งนี้ด้วย

วัตถุประสงค์

ศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน ตลอดจนรูปแบบขั้นตอนกระบวนการถ่ายทอดท่าฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาประวัติความเป็นมาองค์ประกอบต่าง ๆ โครงสร้างและอัตลักษณ์กระบวนการทำรำที่เกี่ยวข้องกับการฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน ตลอดจนรูปแบบขั้นตอนกระบวนการถ่ายทอดท่าฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน โดยยึดตามบริบทพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่มีลักษณะท่าฟ็อนในขบวนแห่งครีวทาน (ฟ็อนเล็บ) จำนวน 2 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย (ฟ็อนเล็บเชียงราย) จาก แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ. 2559 และ ฟ็อนกลองอืด จังหวัดแพร่ จากแม่ครูฤกษ์ณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์พื้นเมืองข้าราชการบำนาญ โรงเรียนนารีรัตน์ จังหวัดแพร่

วิธีการดำเนินการวิจัย

- เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการหาคุณภาพของเครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเลือก ผู้สัมภาษณ์ ด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จดบันทึก และบันทึกเสียงข้อมูลที่ได้จากการ สัมภาษณ์เป็นการเก็บข้อมูลวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา ทั้งที่เป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง

2. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้มีการนัดพบเพื่อสัมภาษณ์ ข้อมูลกับผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดท่ารำและองค์การแสดง ฟ็อนเล็บจังหวัดเชียงราย และฟ็อนกลองอืดจังหวัดแพร่ แล้วนำมาบันทึกข้อมูล วิเคราะห์เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของฟ็อน

- วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง ฟ้อนเล็บพื้นเมือง ผู้ศึกษาจะทำการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Focused Interview) โดยมีการแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 คณะดังนี้

- คณะที่ 1 ฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย ตามรูปแบบของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ (ศิลปินแห่งชาติ)
- คณะที่ 2 ฟ้อนกลองอีต จังหวัดแพร่ ตามรูปแบบของแม่ครู กฤษณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญ

นาฏศิลป์พื้นเมือง

- วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ขั้นตอน และรูปแบบของประเพณีปอยหลวง วิเคราะห์ฟ้อนที่ปรากฏในขบวนแห่คร้วทานของประเพณีปอยหลวง
2. วิเคราะห์องค์ประกอบของฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย และฟ้อนกลองอีตจังหวัดแพร่
3. วิเคราะห์เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของ ฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงรายและฟ้อนกลองอีตจังหวัดแพร่
4. นำมาเขียนบรรยายในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนในขบวนแห่คร้วทาน และรูปแบบขั้นตอนกระบวนการถ่ายถอดท่าฟ้อนในขบวนแห่คร้วทานของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง พ.ศ. 2559 จังหวัดเชียงราย และแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์พื้นเมือง จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า

ฟ้อนในขบวนแห่คร้วทาน มักจะใช้แสดงในงานเฉลิมฉลองหรือการสมโภช มักนิยมใช้กันในงานประเพณีปอยหลวง ซึ่งเป็นงานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน มีโรงเรียน หอประชุม เป็นต้น ประชาชนในล้านนาไทยนิยมทำการฉลองครั้งใหญ่ หลังจากก่อสร้างสำเร็จแล้วทำการใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวง อุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกอุทิศกุศลไว้ภายนอกหน้า หากอุทิศให้แก่คนที่ตายเรียกว่า อุทิศกุศลไปหา โดยแยกปฏิบัติเป็นประเพณีแต่ละอย่างประจำเดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ทำระหว่างเดือน 4 – 5 – 6 คือ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ของทุกปี มีการนำคร้วทานต่าง ๆ ไปถวายในวันงาน โดยมีการฟ้อนแห่คร้วทานนำขบวน (มณี พยอมยงค์, 2547) ซึ่งฟ้อนที่ปรากฏในประเพณีนี้คือ ฟ้อนเมือง ฟ้อนเล็บ หรือฟ้อนแห่คร้วทาน แต่ในจังหวัดแพร่จะเรียกว่าฟ้อนกลองอีต ซึ่งจะมีลักษณะท่าฟ้อนที่มีลักษณะคล้ายกัน คือมีท่าฟ้อนในลักษณะคล้ายกัน แต่เรียกชื่อตามบริบทพื้นที่ มีการยึดโยงจังหวะ ที่คล้ายกัน

พ็อนเล็บจังหวัดเชียงราย กรณีศึกษา แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (ช่างพ็อน) ประจำปี พ.ศ. 2559

ภาพที่ 1 แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์

หมายเหตุ. บัวเรียว รัตนมณีภรณ์, 2566

1. ประวัติความเป็นมาของพ็อนเล็บเชียงราย เดิมเป็นพ็อนแห่ครัวทาน ส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้ประกอบในขบวนแห่ครัวทาน (ไทยทาน) การพ็อนดังกล่าวจะเปรียบเสมือนเหล่านางฟ้าผู้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แสดงออกถึงความปิติยินดีในการทำบุญ ถวายต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากเป็นงานปอยหลวงและงานตานก๋วยสลาก จะมีช่างพ็อน 2 ฝ่าย คือ ช่างพ็อนหัววัดที่เข้าร่วมงาน พ็อนนำเครื่องครัวทานเข้าไปยังบริเวณวัดเจ้าภาพ และอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ช่างพ็อนฝ่ายเจ้าภาพการจัดงาน โดยจะพ็อนต้อนรับอยู่บริเวณซุ้มประตูวัด (รัตนะ ตาแปง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 19 มิถุนายน 2566)

2. การแต่งกายพ็อนเล็บ จังหวัดเชียงราย ได้รับอิทธิพลการพ็อนมาจากราชสำนักทางภาคกลาง โดยนำเอาท่าพ็อนพื้นถิ่นดั้งเดิมเข้ามาปรับปรุง จัดระเบียบ และบรรจุชื่อท่า โดยพ่อครูโม ใจสม ช่างพ็อนในกรมมหรสพ ซึ่งอพยพมาอาศัย ณ วัดศรีทรายมูล แต่ก่อนนั้นจะนิยมใส่เสื้อผ้าไหมแบบพอดิตัวไม่หลวม หรือคับจนเกินไป และนุ่งผ้าซิ่นเชียงแสนหงส์ดำ ห่มสไบ แต่ไม่ได้จำกัดสีของเครื่องแต่งกายขึ้นอยู่กับลักษณะของงานและความเหมาะสม สวมเครื่องประดับกำไลข้อมือ และติดเครื่องประดับศีรษะ เช่น ดอกไม้ไหว ดอกเอื้องผึ้ง หรือปิ่น เป็นต้น การแต่งหน้าและท่าพ็อนให้ดูสวยงามตามสมัยนิยม

จากการสัมภาษณ์ แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า การแต่งกายพ็อนเล็บจังหวัดเชียงรายนั้น จะนิยมแต่งกายตามยุคสมัยให้มีความสวยงาม ในสมัยก่อนนั้นนิยมแต่งกายเลียนแบบผู้ที่มีชื่อเสียง คือ คุณอาภัสรา หงสกุล นางงามจักรวาล ปี พ.ศ.2507 โดยได้นำรูปแบบการแต่งกายมาประยุกต์ใช้แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงรายไว้อย่างเหมาะสม (บัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 22 มิถุนายน 2566)

ภาพที่ 2 การแต่งกายฟ้อนเล็บ จังหวัดเชียงราย

หมายเหตุ. โดย วุฒิพงศ์ คำออน, 2567.

3. กระบวนท่าฟ้อนเล็บ จังหวัดเชียงราย ของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ ได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อครูโม ใจสม และได้ถ่ายทอดกระบวนท่าให้กับศิลปินพื้นบ้าน จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์การฟ้อนเล็บของจังหวัดเชียงราย ซึ่งการฟ้อนเล็บของจังหวัดเชียงรายนั้น ใช้วงปี่พาทย์พื้นเมืองประกอบการฟ้อน เพลงที่ใช้ประกอบการฟ้อนคือเพลงแห่เมือง หรือเพลงเชียงแสน หลวง ด้านท่วงท่าลีลาการฟ้อนมีความนิ่มนวล อ่อนช้อย และก้าวเท้า 10 จังหวะ

ฟ้อนเล็บตามแบบของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ มีกระบวนท่าการฟ้อนทั้งหมด 16 ท่า และท่าเชื่อม อีก 1 ท่า โดยแบ่งเป็นกลุ่มกระบวนท่าฟ้อน เป็น 5 กลุ่ม เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และง่ายต่อการจัดรูปแบบการแสดงโดยมีระยะเวลาในการแสดงเป็นตัวกำหนด โดยจะมีการเรียงลำดับกระบวนท่าฟ้อนดังนี้

ตารางที่ 1 กระบวนท่าฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย

กระบวนท่าฟ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย					
กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2	กลุ่มที่ 3	กลุ่มที่ 4	กลุ่มที่ 5	ท่าฟ้อนท่าจบ
ท่าไหว้	ท่าผลาเพียงไพล่	ท่าเมฆลาอ้อแก้ว	ท่าหงส์กางปีก	ท่า ถินนรเสียบถ้ำ	ท่าชะเง้อ
ท่าบิดบัวบาน	ท่านางละเวง	ท่ารามสูรขึงชวาน	ท่าหงส์ร่อน	ท่าพญาครุฑบิน	ท่าเชื่อม จีบส่งหลัง
ท่าพรหมสีหน้า	ท่าพิศมัยเวียงหมอน	ท่าแบกขันตักบาตร	ท่าสอดสร้อยมาลา	ท่าบุษบาแผลงฤทธิ์	ไหว้ชิดเท้า
ท่าเชื่อม จีบส่งหลัง (จะเป็นท่าเชื่อมเพื่อไปกลุ่มต่อไป และจบการแสดง)					

หมายเหตุ. โดย วุฒิพงศ์ คำออน, 2567.

4. จังหวะการก้าวเท้า ของจังหวัดเชียงราย มีอยู่ 10 จังหวะ ลักษณะเด่นคือ จังหวะที่ 3 จังหวะที่ 8 ท่าจะสมบูรณ์ โดยผู้แสดงจะหันข้าง จังหวะที่ 4 หน้าตรง และจังหวะที่ 5 จะชิดเท้า โดยจะเริ่มจากการก้าวเท้า ซ้ายก่อนเสมอ โดยก้าวที่ 6 คือการเปลี่ยนท่าพ้อนสลับจากท่าซ้ายไปท่าขวา หรือการวนกลับของท่าพ้อน ลักษณะเด่นคือการยกเท้า และหันฝ่าเท้าไปทางด้านหลัง และวางเท้าโดยวางจากส้นเท้าก่อนไปจนถึงปลายเท้า

5. วงดนตรีประกอบพ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย นิยมใช้วงดนตรีปี่พาทย์ล้านนา (ปาดก้อง) โดยเพลงที่ใช้คือเพลงแห่เมือง หรือเพลงเชียงแสนหลวง ซึ่งเป็นเพลง 2 ท่อน และใช้อัตราจังหวะหน้าทับของกลองเต่งถึง ในการประกอบจังหวะ ช่วงพ้อนจะฟังเสียงฉว่ หรือฉาบ ในการยึดจุดจังหวะ โดยเครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ปี่แนหลวง ปี่แนหน้อย ฉิ่ง (สิ่ง) สว่า (ฉาบ) ปาดก้องหน้อย ปาดก้องใหญ่ กลองเต่งถึง กลองโป่งป่ง ปาดเอก และปาดหุ้ม

พ้อนเล็บจังหวัดเชียงราย มีลักษณะเด่นคือ การก้าวเท้า 10 จังหวะ ใช้วงปี่พาทย์พื้นเมืองประกอบการพ้อน เพลงที่ใช้ประกอบการพ้อนคือเพลงแห่เมือง หรือเพลงเชียงแสนหลวง ด้านท่วงท่าลีลาการพ้อนมีความนิ่ม นวล อ่อนช้อย ท่ารำจะเน้นร่างกายของผู้รำเป็นศูนย์กลาง มีชื่อท่าที่ลักษณะคล้ายท่ารำของทางภาคกลาง อาทิ ท่าเมขลาลอแก้ว ท่ารามสูรขว้างขวาน

พ้อนกลองอืดจังหวัดแพร่ ของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคเหนือ จังหวัดแพร่

ภาพที่ 3 แม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ

หมายเหตุ. โดย กฤษณา กาญจนสุระกิจ, 2565

1. ประวัติความเป็นมาของพ้อนกลองอืด จังหวัดแพร่

พ้อนกลองอืด คือ พ้อนเมือง พ้อนเล็บ หรือพ้อนแห่ครัวทาน ซึ่งทางจังหวัดแพร่จะเรียกว่าพ้อนกลองอืด ตามรูปแบบของวงดนตรีประกอบการแสดง โดยมีลักษณะท่าทาง และ เพลงประกอบ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญถือว่าเป็นต้นแบบของพ้อนกลองอืด คือ แม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ

(แม่ครูบัวตอง) ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำพ็อนกลองอีตจาก แม่ครูประมวล ฤทธิสินธุ์ ช่างพ็อนใน
คุ้มหลวงวงบุรี จังหวัดแพร่ (กฤษณา กาญจนสุระกิจ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มิถุนายน 2566)

2. การแต่งกายในการพ็อนกลองอีต จังหวัดแพร่

การแต่งกายของช่างพ็อนกลองอีต จังหวัดแพร่ จะนิยมแต่งกายตามแบบพื้นบ้าน โดยมีเอกลักษณ์ คือ
เสื้อหม้อฮ่อม และซิ่นก่านคอควาย ซึ่งตัวซิ่นเป็นซิ่นพื้นบ้านชนิดหนึ่งของทางจังหวัดแพร่ มีลักษณะ สีดำ คาด
ขวางด้วยสีแดง และสวมเครื่องประดับตามฐานะของตนเอง โดยเครื่องประดับจะเป็นเครื่องเงิน หรือทองคำก็ได้
แต่จะไม่ใส่สังวาลย์ โดยการแต่งกายจะมีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับโอกาสในการแสดง ในกรณีงานปอย
หลวง ที่จัดขบวนแห่ครัวทาน (ครัวตาน) ช่างพ็อนชาวจังหวัดแพร่จะนิยมแต่งกายลักษณะตามภาพดังกล่าว
ทั้งนี้การทำผมจะทำในรูปแบบเกล้ามวยผมบริเวณกลางศีรษะ ประดับศีรษะด้วยดอกไม้ ซึ่งจะนิยมประดับด้วย
ดอกเอื้องผึ้ง ทั้งนี้ช่างพ็อนจะไม่สวมเล็บทองเหลือง ขณะทำการแสดง

ภาพที่ 4 การแต่งกายในการพ็อนกลองอีต จังหวัดแพร่

หมายเหตุ. โดย วุฒิพงศ์ คำออน, 2567.

3. กระบวนทำพ็อนกลองอีต จังหวัดแพร่ ของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ

ทำพ็อนกลองอีตของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ (แม่ครูบัวตอง) ที่เป็นลูกศิษย์ของแม่ครูประมวล
มีทำพ็อนกลองอีต ทั้งหมด 10 แม่ท่า 15 กระบวนพ็อน โดยมีการเคลื่อนจังหวะเท้าข้างละ 5 รวมเป็น
10 จังหวะ ต่อ 1 กระบวนท่า ใช้เวลาทั้งหมดต่อ 1 รอบ กระบวนท่าพ็อนโดยประมาณ 6 นาที 20 วินาที
ท่าพ็อนจำนวน 10 แม่ท่า 15 กระบวนท่า

พ็อนกลองอืด จังหวัดแพร่ ตามรูปแบบของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ คือ พ็อนเมือง พ็อนเล็บ หรือ พ็อนแห่คร้วทาน จังหวัดแพร่จะเรียกพ็อนกลองอืด ตามวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง โดยได้รับการถ่ายทอดทำรำจาก แม่ครูประมวล ฤทธิสินธุ์ มีกระบวนท่าพ็อนทั้งหมด 10 แม่ท่า 15 กระบวนพ็อน

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “พ็อนในขบวนแห่คร้วทาน” จำนวน 2 จังหวัด คือ พ็อนเล็บ จังหวัดเชียงราย ตามรูปแบบของแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง พ.ศ. 2559 และพ็อนกลองอืด จังหวัดแพร่ ตามรูปแบบของแม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์พื้นเมือง ชำราชากร บำนาญ โรงเรียนนารีรัตน์ จังหวัดแพร่ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา โครงสร้าง อัตลักษณ์กระบวนท่ารำ และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพ็อนในขบวนแห่คร้วทานของประเพณีปอยหลวง ตลอดจนรูปแบบขั้นตอนของกระบวนท่าพ็อน โดยสามารถอภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1. พ็อนที่ปรากฏในขบวนแห่คร้วทาน ส่วนใหญ่ในบริเวณเขตพื้นที่ส่วนของภาคเหนือ จะนิยมมีการแสดงหนึ่งที่ปรากฏ คือ พ็อนเมือง หรือพ็อนเล็บ โดยการเรียกชื่อขึ้นอยู่กับภาษาท้องถิ่น อย่างเช่น จังหวัดแพร่ ที่เรียกว่า พ็อนกลองอืด โดยเรียกตามชื่อ และเสียงของกลองอืดที่ใช้ประกอบการพ็อน โดยนิยมแสดงตามโอกาสสำคัญต่าง ๆ แต่ที่เห็นได้เด่นชัด คือจะพบในประเพณีแห่ปอยหลวง ที่จัดขึ้นเพื่อสมโภชการก่อสร้างถาวรวัตถุที่ได้รับอนุญาต เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ศาลาการเปรียญ ภูเขานาถใหญ่ กำแพงหอรพะซัง คร้วไฟ และหอพระไตรปิฎก หรือ หอธรรม เป็นต้น

ถาวรวัตถุสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างทางวัฒนธรรม (Structuralism) โดย นียพรรณ วรณศิริ (2550) กล่าวไว้ว่ามนุษย์ มีระบบคิด และสร้าง จากสิ่งที่ธรรมชาติให้มา เพราะฉะนั้นระบบเหตุผลโดยธรรมชาติ ในความคิดของมนุษย์นี้ จะแสดงออกมาเป็นรูปธรรม เช่น ศิลปะ ศาสนา ภาษา มักมีการสนองความสุขของ ผลการสร้างขึ้นมา จึงปรากฏในลักษณะของโครงสร้างที่เป็นเหตุเป็นผล

2. พ็อนเล็บเชียงราย เดิมเป็นพ็อนแห่คร้วทาน หรือ พ็อนเล็บท้องถิ่นของเชียงราย ส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้ประกอบในขบวนแห่คร้วทาน (ไทยทาน) การพ็อนดังกล่าวเปรียบเสมือนเหล่านางฟ้าผู้มีศรัทธาต่อ พระพุทธศาสนา ที่แสดงออกถึงความปิติยินดีในการทำบุญ ถวายต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากเป็นงานปอยหลวงและงานตานก้วยสลาก จะมีช่างพ็อน 2 ฝ่าย คือ ช่างพ็อนหัววัดที่เข้าร่วมงาน พ็อนนำเครื่องคร้วทาน เข้าไปยังบริเวณวัด อีกฝ่ายคือ ช่างพ็อนฝ่ายเจ้าภาพการจัดงานจะพ็อนต้อนรับอยู่บริเวณประตู หรือ ซุ้มประตูวัด

การพ็อนเล็บของเชียงรายได้รับอิทธิพลการจัดระเบียบร่างกายมาจากราชสำนักทางภาคกลาง โดยนำเอาท่าพ็อนท้องถิ่นดั้งเดิมเข้ามาปรับปรุง และบรรจุชื่อท่า โดยพ่อครูโม ใจสม ซึ่งอพยพมาอาศัย ณ วัดศรีทรายมูล ได้ถ่ายทอดการพ็อนไทยประยุกต์ให้กับชาวบ้านศรีทรายมูล และแม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ศิลปินแห่งชาติ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดและรักษากระบวนท่าพ็อนเล็บเชียงราย สืบต่อเนื่องจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีนาฏยลักษณ์ โดย สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) โดยให้ความหมายของนาฏยลักษณ์ไว้ว่า ลักษณะของนาฏยศิลป์สกุลใดสกุลหนึ่งโดยเฉพาะนาฏยลักษณ์เป็นเครื่องบ่งชี้ รูปแบบโครงสร้างเนื้อหาและวิธีการที่ทำให้เห็นความแตกต่างของการแสดงชุดต่างๆ จึงสามารถแยก และนำเอาเอกลักษณ์เฉพาะออกมาให้

ปรากฏชัดเจน การพ่อนรำเป็นการแสดงประเภทที่ใช้การรำ การเต้นเป็นหลัก ไม่มีการดำเนินเรื่องย่ออย่างละคร ผู้แสดงไม่สวมบทบาทเป็นตัวละคร แต่ผู้แสดงจะใช้ความสามารถของตนเพื่ออวดทักษะด้านการรำ การเต้นให้ดีที่สุด

การแต่งกายพ่อนเล็บเชียงราย จะนิยมแต่งกายตามยุคสมัยให้มีความสวยงาม ซึ่งในสมัยก่อนนั้นนิยมแต่งกายเลียนแบบผู้ที่มีชื่อเสียง คือ คุณอาภัสรา หงสกุล นางงามจักรวาล ปี พ.ศ. 2507 โดยได้นำรูปแบบการแต่งกายนำมาประยุกต์ใช้และปรับให้เข้ากับความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงรายให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้การพ่อนเล็บของจังหวัดเชียงราย ใช้วงปีพาทย์พื้นเมืองประกอบในการพ่อน เพลงที่ใช้บรรเลงได้แก่ เพลงแห่เมือง หรือ เพลงเชียงแสนหลวง

3. พ่อนกลองอืด จังหวัดแพร่การพ่อนพื้นเมือง พ่อนกลองอืดก็คือ พ่อนเมือง หรือ พ่อนเล็บ หรือเรียกกันว่าพ่อนแห่ครัวตานบ้าง พ่อนเมืองบ้าง แต่ทางแพร่จะเรียกพ่อนกลองอืด ตามเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการพ่อนท่าทาง และเพลงประกอบก็จะเป็นเอกลักษณ์ ทั้ง 3 ชื่อนี้เป็นการพ่อนชนิดเดียวกัน แต่เรียกไปตามสถานการณ์ของการพ่อน เช่น การพ่อนครัวตาน คือการพ่อนนำขบวนแห่ของชาวบ้านที่จัดขึ้นเรียกว่า “ครัวตาน” ซึ่งประกอบด้วยเครื่องอัฐบริวาร (ตั้งแต่ไม้กวาด หม้อน้ำ ยา และ เงินทอง) โดยกระบวนท่าพ่อนกลองอืด จังหวัดแพร่ ของแม่ครูกุศณา กาญจนสุระกิจ ได้ทำพ่อนกลองอืดสำนักแม่ครูประมวล ฤทธิสินธุ์ ถ่ายทอดโดยคุณครูกุศณา กาญจนสุระกิจ (แม่ครูบัวตอง) ที่เป็นลูกศิษย์ของแม่ครูประมวล มีท่าพ่อนกลองอืดทั้งหมด 10 แม่ท่า 15 กระบวนพ่อน โดยมีการเคลื่อนจังหวะเท้าข้างละ 5 รวมเป็น 10 จังหวะ ต่อ 1 กระบวนท่า ใช้เวลาทั้งหมดต่อ 1 รอบ กระบวนท่าพ่อนโดยประมาณ 6 นาที 20 วินาที ท่าพ่อน จำนวน 10 แม่ท่า 15 สอดคล้องกับ ทฤษฎีการแพร่กระจาย งามพิศ สัตย์สงวน (2547) อธิบายถึง การนำมาใช้ประกอบการสังเกตเกี่ยวกับการแพร่กระจายของการแสดงศิลปะพื้นบ้านล้านนาในสังคมล้านนาเองและแพร่หลายไปยังสังคมอื่น โดยเจ้าของศิลปะเป็นผู้นำไปเผยแพร่หรือคนล้านน้าย้ายถิ่นฐานไปอยู่ถิ่นอื่นแล้วนำศิลปะเดิมของตนไปแสดงหรือคนในท้องถิ่นอื่นได้มาเห็นแล้วเกิดความประทับใจจึงนำศิลปะพื้นบ้านล้านนา ไปแสดงให้ชนในสังคมของตนได้เห็นด้วยวิธีการต่าง ๆ ฉะนั้นจึงทำให้ศิลปะพื้นบ้านล้านนาไปปรากฏอยู่ในท้องถิ่นอื่นวัฒนธรรมนั้นจึงไม่อยู่นิ่ง แต่จะค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป เมื่อผู้อ่านอาจในสังคม บอกว่า “ให้พยายามรักษาวัฒนธรรมของเราไว้” นั้นพวกเขาใช้คำว่าวัฒนธรรมอย่างหลวม ๆ ซึ่งพวกเขาหมายถึงค่านิยมที่พอใจในความชำนาญ และคุณลักษณะอื่น ๆ ของวัฒนธรรมอย่างไร ก็ตามพวกนี้มักสมมติหรือคิดว่าวัฒนธรรมนั้นอยู่นิ่งและถ้ามนุษย์ไม่ตั้งใจจะเปลี่ยนมันก็ยังเหมือนเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพ่อนในขบวนแห่ครัวตานพบว่า

1. การพ่อนในขบวนแห่ครัวตาน มีหลากหลายการแสดงตามบริบทพื้นถิ่น พบมากในเขตวัฒนธรรมล้านนา มักพบเห็นกันบ่อย เกิดความเข้าใจว่าพ่อนแห่ครัวตาน พ่อนเมือง พ่อนเล็บ พ่อนกลองอืด มีลักษณะและรูปแบบ เดียวกัน ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงรูปแบบการแสดงในขบวนแห่ครัวตานในประเพณีปอยหลวง ของภาคเหนือ ประเทศไทย

2. วิธีการดำเนินการวิจัยแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเลือก ผู้สัมภาษณ์ ด้วยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลเชิงลึกได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้ แม่ครูบัวเรียว รัตนมณีภรณ์และ แม่ครูกฤษณา กาญจนสุระกิจ ยังมีองค์ความรู้ทางด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน ภาคเหนือ ควรค่าสำหรับผู้ใดที่ใคร่ศึกษาค้นคว้า สืบสาน อนุรักษ์ และต่อยอดรูปแบบการแสดงตามรูปแบบ ผู้เชี่ยวชาญทั้งสองท่าน

3. ฟ้อนที่พบในขบวนแห่ครัวทาน ของประเพณีปอยหลวง ยังมีหลากหลายการแสดง อาทิ ฟ้อนนก กิ่งก่าหล่ากล้าโต ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจและเข้าถึงบริบท ทางวัฒนธรรมในประเพณีปอยหลวงของทางภาคเหนือ ประเทศไทย ได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

รายการอ้างอิง

- งามพิศ สัตย์สงวน. (2547). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2540). *การดนตรี การขับ การฟ้อนล้านนา*. มิ่งเมืองนวัตน์.
- มณี พยอมยงค์. (2548). *ประเพณี 12 เดือนล้านนาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 5, ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม)*. ส. ทรัพย์การพิมพ์.
- รัตนะ ตาแปง. (2555). *การศึกษาชีวิตและผลงานบัวเรียว รัตนมณีภรณ์ ช่างฟ้อนล้านนา* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง].
- สายสวรรค์ ขยันยิ่ง. (2543). *พระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนาฏศิลป์ล้านนา* [ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *ทฤษฎีนาฏยลักษณ์*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.